

VIRTUÁLNÍ REKONSTRUKCE ROZPTÝLENÝCH PROVENIENČNĚ BOHEMIKÁLNÍCH KNIŽNÍCH CELKŮ V TUZEMSKÝCH I ZAHRANIČNÍCH KNIHOVNÁCH – PROJEKT MK ČR NAKI II 2018–2022

Mezi lety 2012 a 2015 probíhaly v Knihovně Národního muzea (KNM) práce na řešení projektu *PROVENIO: Metodika výzkumu knižních proveniencí*.¹ Projekt se zaměřoval na výzkum provenienčních celků v knihovnách Národního muzea, tedy v KNM a v dalších detašovaných knihovnách, které vznikaly činností přírodovědných, historických, teatrologických, ale také sportovních oddělení a řady dalších pracovišť. Počátkem března letošního roku na tuto práci volně naváže konsorcium tří institucí (KNM, Národní památkový ústav /NPÚ/ a Národní knihovna ČR /NK ČR/) s pětiletým projektem *Virtuální rekonstrukce rozptýlených provenienčně bohemikálních knižních celků v tuzemských i zahraničních knihovnách* (2018–2022), který je zaměřen na průzkum historických i moderních provenienčních celků v České republice a provenienčně bohemikálních knižních celků v zahraničních knihovnách. Oba projekty byly podpořeny z grantového programu NAKI.²

Provenienční průzkum se soustředí v první řadě na fondy zámeckých knihoven v České republice ve spolupráci KNM a NPÚ,³ kde lze rekonstruovat vývoj těchto sbírek a sledovat nejen individuální zájmy jejich zakladatelů a rozmnožitelů, ale současně načrtnout síť sociálních vazeb české šlechty, k jejichž sociokulturní manifestaci patřila rovněž výměna knih a knižní dary. Pozornost bude věnována častým autorským dedikacím domácích, ale také evropských spisovatelů a vědců, kteří udržovali s českými aristokraty mnohdy velmi přátelské styky.

Specifickou kapitolou projektu je plánovaná evidence provenienčně bohemikálních fragmentů knižních sbírek v zahraničních knihovnách, které byly identifikovány převážně v průběhu řešení předchozího projektu, jimž však řešitelé nemohli věnovat patřičnou pozornost pro nedostatek času a celkově odlišné zaměření tehdejšího výzkumu. Cílovými

zahraničními knihovnami nejsou jen instituce v příhraničních oblastech Německa (Lužice) a Polska (Slezsko), ale rovněž vzdálenější francouzské knihovny, jejichž fondy dokladují živou kulturní výměnu mezi Čechy a Francouzi od druhé poloviny 19. do první poloviny 20. století.

Obnovením vazeb mezi zdánlivě solitérními fragmenty zaniklých knihoven významných osobností a institucí rozptýlených v tuzemských zámeckých knihovnách a v relevantních zahraničních knihovnách lze jednak zlepšit obecné povědomí o hodnotě takových celků a v souvislosti s tím rovněž podpořit jejich ochranu. Mapování těchto přeshraničních kulturně-historických vazeb mezi českými a zahraničními knihovnami napomůže současně hlubší mezinárodní kooperaci v oblasti výzkumu historických knižních fondů a jejich cest od raného novověku až do doby moderní.

Spoluúčast NK ČR na projektu bude probíhat po dvou více či méně samostatných liniích. První z nich se věnuje spíše „moderním“ fondům a volně navazuje na teoretické i praktické zkušenosti NK ČR s řešením projektu *Knihy znovu nalezené*.⁴ Ten se soustředil na zpracování nebohemikálních knih z Rezervních fondů NK ČR pocházejících z různých zdrojů, z velké části také z poválečných konfiskátů. Zpracováno bylo tehdy na 16 000 svazků, v nichž řešitelé identifikovali a textově i obrazově zaevidovali na 2 550 vlastnických záznamů, převážně razítek a grafických exlibris, zveřejněných následně v online katalogu NK ČR. Tento počet však představuje pouhý zlomek z celkových 300 000 svazků Rezervních fondů. Jejich další průzkum a evidence by měly mimo jiné přinést možnost porovnání vlastnických znaků mezi tuzemskými a mezinárodními databázemi a z nich vyplývající virtuální rekonstrukci rozptýlených fragmentů starších knižních sbírek.

¹ Stránky projektu dostupné online z: <http://www.provenio.net>. Více o projektu a metodice práce viz: KAŠPAROVÁ, Jaroslava – ŠÍPEK, Richard. Projekt PROVENIO: Databáze provenio a zpracování proveniencí v Knihovně Národního muzea. *Sborník Národního muzea v Praze, řada C – Literární historie* 58, 2013, č. 3–4, s. 3–14. Viz též: *Jaká tajemství ukrývají staré knihy?* Dostupné online z: <http://muzeum3000.nm.cz/clanek/jaka-tajemstvi-ukryvaji-stare-knihy>

² DF12P01OVV023 – *PROVENIO: Metodika výzkumu knižních proveniencí* (2012–2015, MK0/DF), záznam v CEP dostupný online. DG18P02OVV009 – *Virtuální rekonstrukce rozptýlených provenienčně bohemikálních knižních celků v tuzemských i zahraničních knihovnách* (2018–2022, MK0/DG), záznam v CEP dostupný online.

³ V tomto případě navazuje spolupráce KNM a NPÚ na předchozí projekt NAKI: DF12P01OVV024 – *Tisky 16. století v zámeckých knihovnách České republiky* (2012–2015, MK0/DF), záznam v CEP dostupný online. Viz též: *VIDEO: Tisky ze 16. století odhalují svá tajemství*. Dostupné online z: <http://muzeum3000.nm.cz/veda/video-tisky-ze-16-stoleti-odhaluji-sva-tajemstvi>

⁴ Projekt byl financován dotačními mechanismy EHP a Norských fondů. *Knihy znovu nalezené*. Dostupné online z: <http://www.knihyznovunalezene.eu/cs/>. Viz též: STROUHALOVÁ, Marcela. *Knihy znovu nalezené: konfiskované knihy po druhé světové válce ve správě NK ČR*. Praha: Národní knihovna České republiky, 2016.

Druhou – „historickou“ – linií spoluúčasti NK ČR je průzkum tzv. *Bibliotheca nationalis* vytvořené kustodem knihovny Karlem Rafaellem Ungarem (1744–1807) z bohemikálních fondů starších knižních sbírek Univerzitní knihovny, z nových přírůstků a povinných výtisků. Obsahuje okolo 24 000 titulů v asi 15 000 svazcích. Provenienční mapování se soustředí v první řadě na cizojazyčná bohemika čítající zhruba 9 500 svazků. Vzhledem ke vzniku tohoto fondu a typologii knižních celků, z jejichž částí *Bibliotheca universalis* povstala, lze předpokládat pestrou škálu provenienčních záznamů od církevních, přes šlechtické, až po měšťanské.

Důležitým výsledkem projektu vyplývajícím z provenienčního průzkumu všech výše uvedených knižních celků (KNM, NPÚ, NK ČR), bude co do veřejného dosahu bezesporu rozšíření databáze provenienčně bohemikálních knižních fondů *PROVENIO*.⁵ Ta obsahuje digitální záznamy (charakteristiky) vlastníků knih – ať už osob, rodů nebo korporací – v katalogizačním formátu MARC 21 pro autority. Databáze bude záznamy zpřístupňovat široké odborné, ale i laické veřejnosti a výběrově budou sdíleny rovněž do mezinárodní databáze *CERL Thesaurus*,⁶ jejímž přispěvatelem je NM i NK ČR. Všechny nově vzniklé databázové záznamy vlastníků budou ve zjednodušené podobě součástí báze národních autorit AUT NK ČR. Za tímto účelem bude aktualizována *Certifikovaná metodika evidence knižní provenience a vlastníků knih*,⁷ jež vznikla jako jeden z výsledků projektu *PROVENIO: Metodika výzkumu knižních proveniencí*, tak, aby odpovídala novým katalogizačním pravidlům FRBR-RDA.

Záznamy v databázi budou současně vizualizovány v mapovém prostředí GoogleMaps, které vzniklo rovněž v rámci projektu *PROVENIO* a jehož inovaci a rozšíření projekt plánuje.

Cílem nového projektu je nejen virtuální rekonstrukce provenienčně bohemikálních celků v tuzemských a zahraničních knihovnách, ale také prezentace dějin čtenářství a knižní kultury obecně. Čtyři výstavy, na nichž se budou podílet všichni tři členové konsorcia, otevře pilotní výstava *Urozený čtenář*, jež by měla prezentovat knižní kulturu na šlechtických dvorech a z hlediska někdejších významných majitelů nejzajímavější knihy tří zemí Koruny české. *V nejhlubší úctě...* je titul výstavy zaměřené na fenomén autorských dedikací knih příslušníkům české šlechty a na celoevropský rozměr kontaktů šlechticů s autory-dedikátory. Svým obsa-

hem specifická bude výstava *Slezské aristokratické knihovny* prezentující fragmenty dnes již neexistujících slezských zámeckých knihoven. Na výběru nejkrásnějších a nejpozoruhodnějších vlastnických značek bude založena čtvrtá výstava *Krása šlechtických exlibris a supralibros*. Výstavy budou kromě exponátů z českých zámeckých knihoven doplněny dokumentačním materiálem získaným při výzkumu zahraničních fondů, který české knihovny a jejich fragmenty vizuálně zasadí do evropského kontextu.

Menším paměťovým institucím nedisponujícím vlastním knihovním systémem by měl do budoucna sloužit online formulář pro evidenci vlastníků knih a jejich provenienčních záznamů, který řešitelé plánují spustit již v prvním roce (2018) a v experimentálním provozu vyzkoušet v následujících letech ve spolupráci s kurátory malých muzeí. Formulář bude majitele knih nejen evidovat, ale evidenční záznamy bude automaticky odesílat do báze *PROVENIO* a do báze národních autorit AUT NK ČR.

Metodika průzkumu, revize a pasportizace historického knižního fondu, jejíž certifikace je plánována na poslední rok řešení projektu (2022), je primárně určena rovněž muzejním kurátorům a knihovníkům v menších institucích, v jejichž kompetenci je mimo jiné také správa parciálního historického knižního fondu a kteří současně nejsou knihovědnými specialisty. Návrh metodiky bude vycházet ze znalostí a zkušeností řešitelů získaných při průzkumech historických knižních fondů. Metodika bude zevrubným návodem jak postupovat při zpracování historického knižního fondu s bohatým přehledem sekundární literatury ke konkrétním typům historických knihoven a přehledem relevantních legislativních předpisů. Metodicky provede uživatele základními pravidly a praktikami práce s historickými knihami, globálním zpracováním historického fondu a jeho popisem co do obsahové, jazykové, chronologické a provenienční struktury. Obsáhne rovněž praktické rady pro péči o historický fond. Na její přípravě a formulaci se budou podílet všichni členové konsorcia.

PhDr. Richard Šípek, Ph.D.
Knihovna Národního muzea
oddělení rukopisů a starých tisků
Václavské náměstí 68, 115 79 Praha 1
richard_sipek@nm.cz

⁵ *PROVENIO: Databáze vlastníků historických a moderních knižních sbírek a provenienčních záznamů v knihách. Knihovna Národního muzea. Dostupné online z: <http://provenio.net>*

⁶ *CERL Thesaurus: accessing the record of Europe's book heritage. Dostupné online z: <https://thesaurus.cerl.org/cgi-bin/search.pl>*

⁷ *Certifikovaná metodika evidence knižní provenience a vlastníků knih. Dostupné online z: <http://www.provenio.net/pdf/CERMET.pdf>*